

Ons kenmerk 2024-0000139971

Datum
9 december 2024

Inlichtingen Kiesraad@kiesraad.nl

Onderwerp **Uitvoerbaarheidstoets elektronisch
Kandidaatstellingssysteem (e-KS)**

Inhoudsopgave

Samenvatting	1
1. Introductie.....	3
2. Probleem- en doelstelling	4
3. Elektronisch kandidaatstellingssysteem (e-KS).....	5
4. Registratie van aanduiding en logo.....	8
5. Kandidaatstelling.....	10
6. Authenticatie en identificatie	16
7. Risico's en beveiliging	21
8. Analyse van probleemszenario's, verdeling van bevoegdheden en impactanalyse.....	22
9. Kosten	29
10. Planning.....	29
11. Conclusie	30
Bijlagen.....	30

Samenvatting

De huidige kandidaatstellingsprocedure is tijdrovend, bewerkelijk en foutgevoelig, met name door de grote hoeveelheid documenten die op papier moeten worden ingeleverd. Deze uitvoerbaarheidstoets bevat een ontwerp voor een digitaal proces in de vorm van een elektronisch digitaal Kandidaatstellingssysteem (e-KS), met een analyse van de uitvoerbaarheid ervan. Het e-KS maakt het kandidaatstellingsproces eenvoudiger en robuuster. Degenen die een lijst in willen dienen, hoeven niet meer allerlei schriftelijke verklaringen en kopieën van identiteitsbewijzen te verzamelen. Verder worden door het digitaliseren van het proces fouten voorkomen, zoals verkeerd geschreven namen, maar ook onjuiste of ontbrekende verklaringen. Ook wordt het proces toegankelijker, met name voor

kiezers die een lijst willen ondersteunen. Zij zijn niet meer afhankelijk van openingstijden van gemeentehuizen. Belangrijke uitgangspunten om het e-KS succesvol te maken, zijn:

- De Kiesraad ontwikkelt en beheert het e-KS in de vorm van een centraal ingericht systeem met een centraal portaal. Via dit portaal worden alle lijsten opgesteld en alle verklaringen afgelegd. Centraal stembureaus kunnen deze inzien via het portaal. Bij elke verkiezing hebben alle betrokkenen toegang tot dit portaal, dat beschikbaar is via een website.
- Gebruik van het e-KS is verplicht voor alle centraal stembureaus en voor alle partijen ofwel degenen die een lijst inleveren.
- Behalve voor de kandidaatstelling wordt het e-KS ook gebruikt voor registraties van aanduidingen en logo's.
- Het e-KS is voldoende beveiligd, toegankelijk en robuust; storingen worden binnen enkele uren tot een dag opgeheven en er zijn voldoende back-up- en herstelmogelijkheden.
- Alleen in bepaalde situaties is bij uitzondering het gebruik van fysieke documenten mogelijk. Bij ernstige en langdurige storingen of calamiteiten is volledige terugval op papier mogelijk als noodscenario.
- Kiezers die niet zelf digitaal een ondersteuningsverklaring af kunnen leggen, kunnen dit (digitaal) via de gemeentebalie doen.
- Het e-KS ondersteunt het centraal stembureau door automatisering van een groot deel van de controles die anders handmatig worden verricht. Dit is mogelijk doordat gebruikers zich identificeren met een elektronisch identificatiemiddel. Ook geeft het e-KS gebruikers meldingen over onjuiste of ontbrekende verklaringen.
- De verantwoordelijkheid voor het inleveren van de juiste informatie blijft bij degenen die een kandidatenlijst inleveren.

Voorwaarden voor digitalisering zijn onder meer het kunnen verwerken door de centraal stembureaus van het burgerservicenummer van kandidaten, kiezers die een lijst willen ondersteunen en degenen die een lijst inleveren, een voldoende betrouwbaarheidsniveau van de digitale identificatie en de mogelijkheid van interactie tussen het e-KS en de basisregistratie personen.

In de hier voorgestelde procedure wordt gekozen voor een duidelijk afgebakende periode van 11 dagen voor het afleggen van ondersteuningsverklaringen, die eindigt op de dag van kandidaatstelling. Op de dag van kandidaatstelling leveren partijen hun lijsten in. Deze dag is voor nieuwe en zittende partijen dezelfde en is het begin van een periode van kandidaatstelling van 5 dagen. De overige dagen van deze periode zijn bedoeld voor onderzoek en herstel van verzuimen, waarna het centraal stembureau de lijsten vaststelt.

Uit deze uitvoerbaarheidstoets blijkt dat de beoogde digitalisering van de kandidaatstelling goed mogelijk is, met inachtneming van de genoemde uitgangspunten en voorwaarden. Daarmee wordt invulling gegeven aan de gewenste vereenvoudiging en versterking van de procedure. Zowel in techniek als in wetgeving moeten nog wel diverse keuzes verder worden uitgewerkt.

1. Introductie

1.1. Aanleiding

De Kiesraad heeft in 2022 een advies uitgebracht over versterking van de kandidaatstellingsprocedure.¹ Naar aanleiding van enkele vragen van het ministerie van BZK heeft de Kiesraad een nadere reactie gestuurd.² De minister van BZK heeft vervolgens in een notitie aan de Tweede Kamer de hoofdlijnen van de kandidaatstellingsprocedure geschetst.³ Een belangrijk onderdeel van de versterking van de kandidaatstellingsprocedure is digitalisering ervan. Het ministerie van BZK heeft de Kiesraad verzocht een '(technische) uitvoerbaarheidstoets' ten behoeve van digitalisering van het proces te doen. De Kiesraad is hiertoe graag bereid. Hieronder doen wij verslag van deze toets.

1.2. Reikwijdte van de uitvoerbaarheidstoets

In dit verslag beschrijven wij de kandidaatstellingsprocedure als geheel, maar de toets ziet vooral op de uitvoerbaarheid van een elektronisch Kandidaatstellingssysteem (e-KS). Het is daarom vooral een uitvoerbaarheidstoets. We hanteren deze term ook ter onderscheiding van een uitvoeringstoets op basis van een concept wetsvoorstel. Met betrekking tot de kandidaatstellingsprocedure is er al wel een hoofdlijnennotitie, maar nog geen conceptwetsvoorstel. Deze uitvoerbaarheidstoets vormt mede de basis voor een wetsvoorstel.

Behalve het kandidaatstellingsproces willen we ook het proces van registratie van aanduidingen en logo's van politieke groeperingen opnemen in het e-KS. Dit is een apart proces, maar hangt nauw samen met de kandidaatstelling. Registraties worden in de huidige situatie niet ondersteund door software.

In dit verslag beschrijven wij de diverse onderdelen van het proces van registratie en kandidaatstelling. Voor een samengevat en overzichtelijk beeld hiervan verwijzen wij naar bijlage 1: Procesbeschrijving elektronisch Kandidaatstellingssysteem.

1.3. Totstandkoming uitvoerbaarheidstoets

Bij deze uitvoerbaarheidstoets is gebruik gemaakt van de aandachtspunten die genoemd worden in de Uitvoeringsanalyse van het Kenniscentrum voor beleid en regelgeving.⁴

De toets is tot stand gekomen op basis van onder meer de volgende informatie, afstemming en overleggen:

- Advies van de Kiesraad van 11 mei 2022, nadere reactie Kiesraad 11 januari 2024 en hoofdlijnennotitie minister BZK 16 april 2024;
- Intern overleg binnen het bureau van de Kiesraad, waaronder afstemming met het team dat de software voor uitslagvaststelling (Abacus) ontwikkelt en de CISO;
- Overleg met Logius, RvIG en BZK;

¹ Kiesraad, [Advies over verbeteringen van de kandidaatstellingsprocedure](#), 11 mei 2022.

² Kiesraad, [Reactie Kiesraad op vragen BZK inzake digitalisering kandidaatstelling](#), 11 januari 2024.

³ Minister van BZK, [Notitie over de hoofdlijnen van de kandidaatstellingsprocedure](#), 16 april 2024.

⁴ [Uitvoeringsanalyse | Kenniscentrum voor beleid en regelgeving \(kcbcr.nl\)](#)

- Een vijftal groepssessies met de belangrijkste ketenpartners: politieke partijen⁵ (landelijke, lokale en waterschapspartijen), gemeenten en waterschappen. Zie bijlage 2: Verslag raadpleegsessies met ketenpartners.

2. Probleem- en doelstelling

2.1. Wat is het probleem?

De huidige kandidaatstellingsprocedure is tijdrovend, bewerkelijk en foutgevoelig. Dat hangt voor een belangrijk deel samen met het feit dat alle documenten op papier moeten worden aangeleverd aan het centraal stembureau (CSB). Omdat kandidatenlijsten per kieskring moeten worden ingeleverd, kan het bij landelijke verkiezingen gaan om vele duizenden formulieren, verklaringen, kopieën van identiteitsbewijzen enzovoort. Het verzamelen daarvan is arbeidsintensief voor de politieke partijen en de kandidaten en de beoordeling ervan is arbeidsintensief voor het CSB. Door de hoeveelheid en de keuze voor papier is de foutgevoeligheid groot. Een klein (over)schrijffoutje levert al snel een verzuim op. Omdat de procedure ingewikkeld is worden er veel fouten gemaakt en ontbreken er gegevens. Er is weinig tijd voor controle en ook weinig tijd om fouten te herstellen. Ook het proces voor het afleggen van ondersteuningsverklaringen door kiezers via de gemeente is lastig en foutgevoelig, mede door de beperkte openstellingstijden van de gemeentebalies en de beperkte ervaring bij de gemeenten met dit proces. Niet alleen de CSB's en de verkiezingsmedewerkers van gemeenten maar ook de politieke partijen hebben veel belang bij vereenvoudiging. De gesprekken met de ketenpartners bevestigen dit eenduidig en nadrukkelijk.

2.2. Wat is het beoogde doel?

Doel is het vereenvoudigen en verbeteren van de kandidaatstellingsprocedure door digitalisering ervan. Daardoor krijgen alle betrokkenen meer zicht op wat er gebeurt en wat er nodig is, worden fouten voorkomen of eerder gesignaleerd en gecorrigeerd en wordt het verzamelen van de vereiste gegevens gemakkelijker en ook het inleveren ervan. Andere manieren om het proces te verbeteren, zoals aanpassing van de bestaande formulieren, komen onvoldoende tegemoet aan de behoefte van vereenvoudiging van de procedure. Verder kost het huidige proces veel papier. Digitalisering draagt bij aan duurzaamheid door het verminderen van papiergebruik en ook vermindering van reisbewegingen.

2.3. Wat zijn opties om het doel te realiseren?

Voor digitalisering van de kandidaatstellingsprocedure dient een centraal systeem te worden ontwikkeld. Een centraal systeem kan op verschillende manieren worden vormgegeven. Een aandachtspunt is dat niet alleen de Kiesraad in zijn rol van CSB het middel moet kunnen gebruiken, maar ook de 378 decentrale CSB's (342 gemeenten, 3 openbare lichamen⁶, 12

⁵ In dit stuk wordt gemakshalve meestal de term 'partij' gebruikt. In specifieke situaties wordt de term 'politieke groepering' gebruikt.

⁶ De openbare lichamen in Caribisch Nederland hebben elk een CSB voor de verkiezingen van eilandsraden en van kiescolleges Eerste Kamer.

provincies⁷ en 21 waterschappen). Dat leidt tot de vraag of gekozen kan worden voor een centraal ingericht systeem met één centrale portal, of dat elk CSB dan wel elke gemeente of waterschap eigen software moet hebben. Gemeentelijke software zou tot grote beheerlasten leiden en grote uitvoeringslasten en kosten voor de gemeenten met zich meebrengen. Wij kiezen voor een elektronisch Kandidaatstellingssysteem (e-KS) in de vorm van een centraal ingericht digitaal systeem met één centrale portal waarin alle kandidatenlijsten, instemmingsverklaringen en ondersteuningsverklaringen digitaal worden opgesteld, ingediend of afgelegd. Dit wordt verder beschreven in hoofdstuk 3.

2.4. Beoordeling uitvoerbaarheid

In deze uitvoerbaarheidstoets wordt er gekeken naar waar het e-KS aan moet voldoen om de kandidaatstellingsprocedure en het ontwikkelen van e-KS uitvoerbaar te houden. Er is geen duidelijke meetlat voor uitvoerbaarheid; om toch de uitvoerbaarheid zo goed mogelijk in kaart te brengen zijn de factoren die de uitvoerbaarheid van de kandidaatstellingsprocedure beïnvloeden geanalyseerd. Tijdens het uitvoeren van de toets is gekeken naar de impact op betrokkenen in het proces, de efficiëntie, inzichtelijkheid, zorgvuldigheid, kosten, en het gebruikersgemak. Om het proces uitvoerbaar te maken moet e-KS het proces efficiënter, gemakkelijker, begrijpelijker, betrouwbaarder, laagdrempeliger en zorgvuldiger maken dan de huidige situatie. Daarnaast moet e-KS tijdens de kandidaatstellingsprocedure zo goed als altijd beschikbaar zijn. Ook moet het ontwikkelen van e-KS uitvoerbaar zijn. Wat er technisch mogelijk is, is zorgvuldig afgewogen tijdens het maken van de keuzes voor e-KS.

3. Elektronisch kandidaatstellingssysteem (e-KS)

3.1. Wat is het e-KS?

Het elektronisch Kandidaatstellingssysteem is een centraal ingericht digitaal systeem met één centrale portal waarin alle uitwisseling van informatie plaatsvindt, zoals het opstellen en inleveren van kandidatenlijsten en het afleggen van instemmingsverklaringen en ondersteuningsverklaringen. De digitale versie maakt papieren documenten overbodig. Het systeem vervangt bijvoorbeeld kopieën van ID-bewijzen door elektronische identificatie en in de plaats van het produceren van afzonderlijke verklaringen meldt het systeem dat die verklaringen zijn afgelegd. Alle betrokken instanties, organisaties en personen kunnen binnen dit systeem met elkaar communiceren. Er zijn dus ook geen verschillende modules voor CSB enerzijds en politieke partijen anderzijds (zoals nu OSV2020-KS en OSV2020-PP). Natuurlijk wordt het systeem wel zo ingericht dat elk CSB alleen de gegevens kan inzien die relevant zijn voor zijn rol in de betreffende verkiezing. Gemeenten en partijen hoeven geen software te downloaden, maar loggen in op de centrale portal. In de sessies met de ketenpartners is hier zeer positief op gereageerd.

Uitgangspunt is dat het gebruik van het systeem verplicht is voor CSB's en politieke partijen, omdat anders de beoogde doelen van efficiency en vereenvoudiging niet worden bereikt.

⁷ Het CSB van de provincie Zuid-Holland is tevens CSB voor het college niet-ingezetenen.

Voor zover in specifieke situaties uitzonderingen mogelijk moeten zijn, wordt dit expliciet vermeld.

Ook Caribisch Nederland (CN) heeft de wens om e-KS te gebruiken en heeft dus niet te worden uitgesloten van de wetgeving. Wel moet er dan rekening worden gehouden met de talen die er worden aangeboden in e-KS; Nederlands wordt niet door iedereen gesproken in CN. Ook is de internetverbinding instabiel en zijn politieke partijen in CN wantrouwig naar de lokale overheid. Daardoor willen ze bijvoorbeeld hun kandidatenlijsten pas op het laatste moment bekend maken. Er zijn dus nog wel enkele obstakels voor het gebruik van e-KS.

In de wet moet ook worden geregeld dat de Kiesraad een technische beheerdersfunctie heeft. Als beheerder moet de Kiesraad bijvoorbeeld gegevens over verkiezingen, ook decentrale verkiezingen, kunnen invoeren, zoals de termijnen voor de periodes van ondersteuningsverklaringen en kandidaatstelling en de datum van stemming (op basis waarvan bijvoorbeeld ook de minimum-leeftijd van kandidaten wordt berekend). Dat is efficiënter dan wanneer alle CSB's dit zelf moeten doen. Dit geldt ook voor de BRP-koppeling, zie paragraaf 6.2.

De Kiesraad moet vanuit de beheerdersrol ook mee kunnen kijken bij decentrale verkiezingen, als de Kiesraad zelf geen CSB is. De Kiesraad moet elk CSB kunnen helpen als zij 'vastlopen'. Daarnaast moet elk CSB partijen kunnen helpen als zij 'vastlopen' in het e-KS. Zolang een registratieverzoek of een kandidatenlijst nog niet formeel is ingediend, is het uit oogpunt van privacybescherming echter niet wenselijk dat een CSB op eigen initiatief toegang heeft tot de informatie van partijen; een partij zal hiertoe het CSB expliciet toestemming moeten geven.

Het is nodig dat de CSB's bevoegd zijn om BSN's (burgerservicenummers) te verwerken en elektronische identificatiemiddelen te gebruiken en verwerken. De politieke partijen moeten het BSN van kandidaten kunnen opvragen. In de wetgeving moet een goede balans gevonden worden tussen het regelen van dergelijke vereisten en ruimte voor ontwikkelingen in techniek en software.

3.2. E-KS ondersteunt de controle van het CSB

In het e-KS worden allerlei gegevens ingevoerd, die het e-KS controleert op basis van eerder ingevoerde gegevens (geregistreerde aanduidingen, kieskringen enz.) en op basis van de Basisregistratie Personen (BRP). Door een koppeling met de BRP controleert het e-KS bijvoorbeeld of een kiezer kiesgerechtigd is in de kieskring waarin hij een lijst wil ondersteunen en of de personalia correct zijn. Daarmee worden via het e-KS een groot aantal controlehandelingen verricht die nu door (de leden en ondersteunende medewerkers van) het CSB en gemeenten vooral handmatig worden verricht. De controle bestaat nu met name uit het controleren van de ingevulde gegevens en handtekening met het ID-bewijs waarbij menselijke fouten niet uit te sluiten zijn. In het e-KS vindt dezelfde controle digitaal plaats, menselijke fouten zijn hierbij uitgesloten. Het proces wordt hierdoor niet alleen veel efficiënter maar ook betrouwbaarder. Dat leidt tot een aanzienlijke lastenverlichting voor de CSB's en gemeenten.

Voorbeeld, huidige situatie ondersteuningsverklaringen: een ambtenaar op het gemeentehuis toetst de kiesgerechtigdheid en identiteit van de kiezer; het CSB toetst o.a. of de verklaring hoort bij de juiste lijst en of er voldoende verklaringen zijn afgelegd. Al deze criteria kunnen op basis van dezelfde gegevens worden getoetst door het e-KS in combinatie met de elektronische identificatie door de kiezer. Het CSB constateert alleen in de 'eindzitting' op basis van de informatie van het e-KS dat er voldoende verklaringen zijn, zodat de lijst kon worden ingediend. Het CSB behoeft deze verklaringen niet meer zelf te beoordelen.

Dit is verantwoord, zolang het om gegevens gaat die objectief en geautomatiseerd zijn vast te stellen. Als dat niet het geval is, blijft het CSB actief zelf toetsen of aan alle voorwaarden is voldaan. Bijvoorbeeld het gebruik van een roepnaam en situaties waarin gegevens niet digitaal konden worden ingevoerd.

3.3. Vereisten en noodscenario's

Om te kunnen functioneren zoals bedoeld, dient het e-KS aan een groot aantal vereisten te voldoen. Hieronder worden deze vereisten per onderdeel beschreven. Met het noemen van deze vereisten gaan wij er vanuit dat deze technisch mogelijk zijn. Bij onzekerheden vermelden we die erbij.

Bij een digitaal systeem is het altijd mogelijk dat zich problemen voordoen wat betreft beschikbaarheid en toegankelijkheid, al of niet bewust veroorzaakt door derden. Daarvoor worden de nodige waarborgen getroffen, die erin moeten voorzien dat een storing binnen enkele uren tot een dag wordt opgeheven. Zie hierover ook paragraaf 7 Risico's en beveiliging.

Niettemin kan niet worden uitgesloten dat zich calamiteiten voordoen waardoor e-KS langere tijd niet beschikbaar is. Om hieraan het hoofd te bieden wordt in de planning rekening gehouden met de mogelijkheid om termijnen met in elk geval drie dagen te verlengen.

Indien een calamiteit van zodanige aard is dat verlenging van termijnen onvoldoende soelaas biedt, dan resteert als uiterste optie het noodscenario van terugval op papier. Daarbij kan in eerste instantie gebruik worden gemaakt van de mogelijkheid om de in het systeem of in de eigen omgeving gedownloade opgeslagen kopieën in pdf-vorm te gebruiken en zo nodig te printen. In een dergelijke situatie moet het CSB toegang hebben tot de in het systeem opgeslagen gegevens, in het geval partijen deze gegevens zelf niet hebben. Daarnaast kunnen alle modellen weer op de gebruikelijke wijze beschikbaar worden gesteld. Daarbij wordt verondersteld dat websites/internet nog wel toegankelijk zijn, maar de CSB's moeten ook over een fysieke kopie van de modellen beschikken.

De beslissing tot uitstel van termijnen dan wel terugval op papier wordt genomen door de Kiesraad in overleg met de minister van BZK, zowel bij landelijke als bij andere verkiezingen. In de wettelijke regeling moet rekening worden gehouden met deze opties.

3.4. Papier of digitaal?

In het Nederlandse verkiezingsproces geldt het adagium: 'Papier is leidend.' Dit is met name van belang in het proces van vaststelling van de verkiezingsuitslag, maar geldt in de huidige situatie ook voor het proces van kandidaatstelling. Hoewel voor de kandidaatstelling ook nu al

(op basis van vrijwilligheid) door vrijwel alle partijen gebruik wordt gemaakt van ondersteunende software (OSV2020), dienen de stukken op papier te worden ingeleverd. Bij de nu voorgestelde keuze voor digitalisering van het proces van kandidaatstelling is het uiteraard niet logisch om het adagium 'Papier is leidend' vast te houden. Het doel is nadrukkelijk het vervangen van papieren documenten door digitale gegevens. Gegevens die digitaal zijn ingevoerd en gecheckt, hoeven niet meer op papier te worden ingeleverd. Wel is het mogelijk om een 'paper trail' bij te houden en terug te vinden. Bij het maken van keuzes met betrekking tot back-ups en dergelijke kunnen kopieën van de digitaal ingevoerde gegevens in pdf-vorm worden gedownload en desgewenst worden geprint. Het uitgangspunt van het e-KS is daarom dat alles digitaal gaat. Maar bij calamiteiten is 'papier' (al of niet in pdf of ander formaat) beschikbaar. En essentieel is ook dat het uiteindelijke resultaat van het proces nog steeds uitmondt in een proces-verbaal waarvan een papieren exemplaar fysiek moet worden ondertekend door de leden van het CSB. Dat proces-verbaal wordt gepubliceerd en op basis van dat proces-verbaal kan beroep worden ingesteld tegen alle essentiële besluiten van het CSB.

4. Registratie van aanduiding en logo

De registratie van aanduidingen en logo's van politieke groeperingen is een apart proces, maar hangt wel nauw samen met het kandidaatstellingsproces. Daarom worden de registraties ook opgenomen in het e-KS. Uitgangspunten voor het digitale proces van registratie zijn:

- a. Een politieke groepering vraagt aan het CSB autorisatie voor het gebruik van het e-KS. De groepering moet een aantal gegevens uploaden: notariële akte met statuten, namen bevoegde bestuursleden, KvK-nummer, naam beheerder, naam gemachtigde, eventueel logo.
- b. In het e-KS kan een groepering de gegevens van de groepering of partij bijhouden, de registraties van haar aanduiding en logo inzien en aanvragen tot wijziging indienen. Dit geeft de partij meer inzicht in hun eigen registraties voor de verschillende verkiezingen.
- c. Een door het bestuur aangewezen persoon (beheerder) kan namens het bestuur de registratie beheren en kan de wijzigingen klaar zetten, zodat de bevoegde bestuursleden⁸ alleen maar met het wijzigingsverzoek hoeven in te stemmen. Elke partij heeft een andere organisatiestructuur, daarom is het van belang dat de beheerder aangewezen wordt door het bestuur en het geen vaste rol is. Ook in de huidige situatie besteedt het bestuur het beheren van de registratie uit aan een aangewezen persoon, dit blijft gewenst bij het gebruik van e-KS.
- d. Bij het aanvragen van het account door de beheerder moeten de bevoegde leden van het bestuur goedkeuring geven.

⁸ Uit de statuten blijkt welke bestuursleden bevoegd zijn. Vaak zijn de voorzitter en een ander bestuurslid samen bevoegd.

- e. Bij wisseling van de beheerder, kan dit worden aangegeven in de applicatie, hiervoor moeten ook de bevoegde bestuursleden goedkeuring geven.
- f. De groepering betaalt een waarborgsom. Dit is alleen van toepassing bij een verzoek tot registratie van de naam van een nog niet (of niet meer) geregistreerde politieke groepering. Voor wijziging van een aanduiding en voor registratie of wijziging van een logo is geen waarborgsom verschuldigd. Voorafgaande betaling van de waarborgsom is voorwaarde voor behandeling van het verzoek. Het CSB (lees: een medewerker van het CSB) checkt de betaling van de waarborgsom en geeft akkoord in het e-KS. Er is onderzocht of het betalen van de waarborgsom ook in het e-KS kon worden geïntegreerd, bijvoorbeeld door iDeal te implementeren in het centrale systeem. Dit zou echter tot grote beheerlasten leiden, omdat voor elk rekeningnummer een aparte koppeling met iDeal vereist is. Met 379 CSB's, met elk een uniek rekeningnummer, staan de voordelen niet meer in verhouding tot de benodigde techniek en bijbehorende kosten.
- g. Een aanvraag voor (wijziging van) registratie van een aanduiding of logo wordt beoordeeld door het CSB. Dit gebeurt via een regulier besluit van het CSB. Het CSB (lees: een medewerker van het CSB) verwerkt het besluit in het e-KS. Dit besluit kan de politieke groepering in het e-KS inzien.
- h. Indien een groepering niet in staat is om een verzoek in te dienen via het e-KS, kan deze het CSB verzoeken de aanvraag in te kunnen dienen per post of e-mail. Het verzoek wordt verder op dezelfde wijze behandeld door het CSB en door het CSB verwerkt in het e-KS.
- i. Om effect te hebben voor een verkiezing, moet een registratieverzoek uiterlijk 42 dagen vóór aanvang van de periode van kandidaatstelling volledig zijn ingediend.
Optie: De periode tussen registratieverzoek en kandidaatstelling kan eventueel worden verkort. Deze keuze staat los van de keuze voor digitalisering en wordt vooralsnog niet betrokken in deze uitvoerbaarheidstoets.
- j. De actuele geregistreerde aanduidingen en logo's worden door het CSB op een algemeen toegankelijke website gepubliceerd, op een rechtstreeks openbaar toegankelijk deel van e-KS of via afzonderlijke publicatie van een door e-KS gegenereerde lijst.
- k. De partij kan met hetzelfde account registraties voor verschillende verkiezingen beheren, zolang hetzelfde bestuur bevoegd is. Lokale partijen en lokale afdelingen van landelijke partijen met een eigen bevoegd bestuur hebben een eigen account nodig.
- l. Als het CSB een aanduiding schrapt, verwerkt het dat in het e-KS.

Door de registraties ook in het e-KS te verwerken, hebben zowel partijen als CSB's meer inzicht in de registraties. Er is nu één plek waar alle registraties worden bijgehouden. Deze oplossing vergroot de efficiëntie en het gebruikersgemak en maakt het proces inzichtelijker, zonder de waarborg los te laten dat het bestuur van een partij verantwoordelijk blijft en altijd goedkeuring moet geven.

5. Kandidaatstelling

De in te dienen kandidatenlijst en de vermelding van de kandidaten moeten voldoen aan diverse vereisten; tevens moet de kandidatenlijst zijn voorzien van diverse verklaringen van de kandidaten en – indien van toepassing – ondersteuningsverklaringen van kiezers en betaling van de waarborgsom.

5.1. De kandidaatstelling kent de volgende stappen:

- a. In het e-KS is voor elke verkiezing een afzonderlijke ‘ingang’ beschikbaar. Het betreffende CSB registreert vooraf in het e-KS de ‘zittende partijen’ en de aantallen zetels; deze zijn bepalend voor het wel of niet moeten betalen van een waarborgsom en het inleveren van ondersteuningsverklaringen en voor het maximum aantal kandidaten dat op de lijst mag worden geplaatst.
- b. Een partij⁹ die een kandidatenlijst wil opstellen resp. indienen, logt in met het account dat ook is gebruikt voor het bijhouden van de registratie. De gegevens van voorgaande verkiezingen zijn niet meer zichtbaar. Een persoon die een blanco lijst wil indienen, moet alsnog toegang vragen. Zie voor het verlenen van toegang paragraaf 6.1.1.
- c. De kandidatenlijst wordt opgesteld in het e-KS. Behalve de aanduiding en het logo moeten de gegevens van de kandidaten worden ingevoerd. Een overzicht daarvan is opgenomen in paragraaf 3 van de Procesbeschrijving (bijlage 1).
- d. De kandidaten worden geïnformeerd over hun kandidatuur. Dit gebeurt door de opsteller, die een bericht stuurt aan de kandidaten. Er is gekozen om dit niet vanuit het systeem te doen, om de kans op phishing te verkleinen. De kandidaten op de lijst controleren digitaal – na inlog met identificatie via een elektronisch identificatiemiddel – hun gegevens met behulp van een BRP check, vullen de gegevens waar nodig aan, accorderen de gegevens en stemmen in met hun kandidatuur. Daarbij worden alle nodige verklaringen afgelegd en zo nodig toegevoegd. Zie voor een volledig overzicht hiervan paragraaf 3 van de Procesbeschrijving (bijlage 1). Een kandidaat kan een gegeven instemmingsverklaring niet intrekken. Zich terugtrekken van de lijst dient te worden geregeld via de partij. Indien de partij wijzigingen aanbrengt die leiden tot een andere samenstelling of volgorde van de lijst, dienen alle kandidaten opnieuw in te stemmen met hun plek op de lijst.
- e. Indien van toepassing: de partij verzamelt ondersteuningsverklaringen, zie paragraaf 5.3.
- f. Nadat via een digitale rapportage is vastgesteld dat de lijst compleet is en voorzien is van alle gevraagde verklaringen, kan de lijst worden ingediend. De inleveraar van de lijst identificeert zich via een elektronisch identificatiemiddel. In e-KS is de inleveraar geregistreerd als gemachtigd om de aanduiding boven de lijst te plaatsen. Het CSB checkt via e-KS de

⁹ Met partij wordt hier bedoeld: een politieke groepering die een lijst indient met de aanduiding van de politieke groepering erboven. Daarnaast kan een kiezer een ‘blanco lijst’ indienen, zonder aanduiding van een politieke groepering. Zonder dit steeds apart te noemen geldt voor een kiezer met een blanco lijst verder dezelfde procedure als voor een partij.

bevoegdheid van de inleveraar. Tevens: CSB checkt via e-KS/BRP de kiesgerechtigdheid van de inleveraar.

Zie voor een volledig overzicht van de te controleren gegevens bij de kandidatenlijst paragraaf 4 van de Procesbeschrijving (bijlage 1).

g. De kandidatenlijst is zichtbaar voor degenen die beschikken over een account van de desbetreffende partij of een kandidaat zijn van de desbetreffende partij. Een partij kan er zelf voor kiezen om deze lijst publiek beschikbaar te maken, bijvoorbeeld via een website. Na de formele inlevering van de lijst worden alle lijsten vanuit het e-KS openbaar beschikbaar gemaakt.

N.B. Indien de gegevens niet compleet zijn, kan digitale inlevering in overleg met het CSB toch plaatsvinden, inclusief de door het e-KS geproduceerde rapportage. In de noodsituatie van terugval op papier levert de partij (een print van) de lijst plus de digitale rapportage in bij het CSB en de nog ontbrekende verklaringen. Het CSB beschikt zelf ook over de laatste back-up, deze wordt automatisch gegenereerd door het systeem.

5.2. Ondersteuningsverklaringen

Een partij die niet al zitting heeft in het vertegenwoordigend orgaan, moet ondersteuningsverklaringen verzamelen en inleveren bij de kandidatenlijst. In deze uitvoerbaarheidstoets gaan wij niet in op de vraag welk aantal ondersteuningsverklaringen realistisch is. In het algemeen is de verwachting dat digitalisering het verkrijgen van ondersteuningsverklaringen vergemakkelijkt en dus de drempel verlaagt. Een mogelijke keuze is ook om uit te sluiten dat kandidaten hun 'eigen' lijst ondersteunen of dit juist te faciliteren. Dit zijn nader te maken politieke keuzen.

5.2.1. Standaardprocedure via e-KS:

Een partij stelt een kandidatenlijst op en benadert kiezers met de vraag om de kandidatenlijst te ondersteunen. Het e-KS stelt hiervoor een link en/of signaal met bijvoorbeeld QR-code beschikbaar die de partij kan delen via haar website, e-mail en social media.

Indien de partij de kandidatenlijst wijzigt, vervallen de eerder afgelegde ondersteuningsverklaringen. Uitgangspunt is daarom dat een partij pas start met ondersteuningsverklaringen als de lijst compleet is en alle kandidaten hebben ingestemd met hun plek op de lijst.

De kiezer komt via de link in het e-KS bij de kandidatenlijst van de partij. Een belangrijk voordeel van de digitale route is dat kiezers buiten Nederland dan op gelijke wijze kunnen ondersteunen. De kiezer logt in met een elektronisch identificatiebewijs (eID) en bevestigt zijn naam en woonplaats. Indien sprake is van meerdere kieskringen, komt de kiezer bij de lijst die wordt ingediend voor de kieskring waarin de kiezer kiesgerechtigd is. De kiezer verklaart kennis te hebben genomen van de betreffende lijst en deze te ondersteunen.

Het e-KS checkt op basis van de BRP of de kiezer gerechtigd is tot ondersteuning (kiesgerechtigd in de betreffende kieskring).

Het e-KS signaleert dat een kiezer meer dan één verklaring indient. Het e-KS staat dat niet toe. De al ingediende verklaring blijft geldig.¹⁰

De kiezer krijgt een bevestiging met een uniek volgnummer (indien gewenst per e-mail). Indien de kiezer niet gerechtigd is tot ondersteuning, krijgt de kiezer daarvan een melding tijdens het invullen in het e-KS.

Een ondersteuningsverklaring kan niet worden ingetrokken. Dit zou te veel onduidelijkheid creëren voor de partijen. In de hoofdlijnennotitie van de minister is dit gemotiveerd.

Het e-KS toont het aantal ondersteuningsverklaringen met de daarbij behorende nummers bij de lijst. Naam en woonplaats zijn zichtbaar voor de partij, de kiezer en het CSB. Het aantal verklaringen en de nummers zijn zichtbaar voor degenen die inloggen op de betreffende lijst. De partij en het CSB kunnen doorklikken op het nummer om de achterliggende gegevens (naam en woonplaats) te zien; de kiezer die ondersteunt kan deze gegevens van zichzelf zien. Een kiezer kan zien of nog ondersteuningsverklaringen nodig zijn.

Het e-KS geeft een signaal aan de partij als het aantal verklaringen voldoende is. Er zijn vervolgens 3 opties:

1. De lijst blijft openstaan voor extra ondersteuningsverklaringen.
2. Het e-KS sluit de lijst af voor ondersteuningsverklaringen. Het e-KS geeft een melding bij de lijst dat er voldoende zijn.
3. De partij kiest voor wel of niet afsluiten.

Mede gelet op de kosten die verbonden zijn aan het raadplegen van de BRP¹¹ en het belang van data-minimalisatie heeft optie 2 de voorkeur. De partij blijft verantwoordelijk voor het verzamelen van voldoende verklaringen en dient deze samen met de lijst in.

N.B. Als het e-KS meldt dat er voldoende verklaringen zijn, is dat een gegeven dat door het CSB aan het eind van de periode van KS wordt geconstateerd. Omdat de verklaringen al zijn gecontroleerd op alle criteria, vindt in deze fase geen inhoudelijke beoordeling meer plaats, zodat er ook geen reden is voor verzuimherstel.

Ondersteuningsverklaringen kunnen worden afgelegd van dag 61 t/m dag 51. Tijdens de rest van de periode van kandidaatstelling is het afleggen van ondersteuningsverklaringen niet meer aan de orde.

Het e-KS blokkeert niet op voorhand het indienen van een lijst met onvoldoende verklaringen. Echter, voor het indienen van een onvolledige lijst is altijd overleg met het CSB vereist. De partij kan er voor kiezen om een lijst alsnog niet in te dienen in één of meer kieskringen.

¹⁰ Dit is een extra reden om niet ook ondersteuningsverklaringen op papier mogelijk te maken; bij een combinatie van digitale en papieren verklaringen is de check op dubbele verklaringen niet meer mogelijk, althans niet zonder grote administratieve belasting.

¹¹ Bij elke verklaring vindt een BRP-check plaats. De kosten daarvan lopen staffelsgewijs fors op, zie paragraaf 6.2.

5.2.2. Procedure via gemeentehuis

In beginsel kan elke kiezer beschikken over een eID. Bij gebrek aan digitale vaardigheid kan een kiezer zich desgewenst laten bijstaan door derden in zijn omgeving. Indien een kiezer toch niet digitaal via het e-KS een ondersteuningsverklaring kan afleggen, kan de kiezer hiervoor naar het gemeentehuis. In dit geval maakt een ambtenaar ten behoeve van de kiezer digitaal via het e-KS een ondersteuningsverklaring aan. De kiezer identificeert zich op de gebruikelijke wijze met een ID-bewijs en verklaart ten overstaan van de ambtenaar (mondeling) dat hij kennis heeft genomen van de betreffende kandidatenlijst en deze ondersteunt. De kiezer ontvangt een schriftelijk en ondertekend bewijs (met naam en nummer) dat hij een ondersteuningsverklaring op de betreffende lijst heeft uitgebracht.

Er zijn nog andere opties overwogen, met name de optie om kiezers te verwijzen naar het CSB in plaats van de gemeentelijke dienstverlening. Bij centrale verkiezingen zouden kiezers dan naar Den Haag moeten komen. Dit zou een te grote barrière kunnen vormen; daarom wordt deze optie afgewezen.

Het e-KS maakt het mogelijk dat een ambtenaar die toegang heeft tot het gemeentelijk account kan inloggen en in plaats van de identificatie via eID kan verklaren dat de kiezer zich heeft geïdentificeerd. De ambtenaar is bevoegd te verklaren dat de kiezer mondeling heeft verklaard dat hij kennis heeft genomen van de kandidatenlijst. Het e-KS checkt vervolgens de kiesgerechtigdheid en of de kiezer niet al eerder een ondersteuningsverklaring heeft afgelegd. Doordat de ambtenaar via het gemeentelijk account als persoon identificeerbaar inlogt, kan eventueel misbruik worden getraceerd.

De gemeente kan bepalen dat voor het afleggen van een ondersteuningsverklaring via het gemeentehuis een afspraak moet worden gemaakt om de uitvoeringslaten te verminderen. De gemeente moet hiervoor dan wel tijdig en voldoende ruimte creëren bij haar balie.¹²

5.2.3. Terugvaloptie papier

In het geval het e-KS door langdurige calamiteiten lange tijd niet beschikbaar is, geldt het noodscenario van de terugval naar papier ook voor de ondersteuningsverklaringen. Daarvoor wordt dan model H 4 (en Pa 11 voor kiescollege niet-ingezetenen) weer beschikbaar gesteld. Het verdient wel aanbeveling om de verplichting dat de verklaring de volledige kandidatenlijst bevat te laten vervallen.

Het CSB moet dan de ondersteuningsverklaringen alsnog beoordelen. Er moet dan tijdens de gehele periode van KS ook gelegenheid zijn voor verzuimherstel, inclusief het compenseren van afgekeurde ondersteuningsverklaringen.

Aandachtspunt: er is een nadere regeling nodig met betrekking tot aantallen verklaringen. Bijvoorbeeld als de laatste 2 dagen het systeem niet beschikbaar is en herstel niet mogelijk is en een partij heeft 20 van de 30 ondersteuningsverklaringen digitaal binnen. Hoe en hoeveel moet de partij er dan nog regelen op papier, via de gemeentehuizen, mede in relatie tot de

¹² Met het oog op kiezers buiten Nederland is het een optie om mogelijk te maken dat deze een online afspraak kunnen maken. Nader te bespreken.

maximale verlenging van de periode. Met name als het aantal in te leveren ondersteuningsverklaringen op termijn verhoogd zou worden, kan dit tot problemen leiden.

5.3. Dag of periode van inlevering kandidatenlijsten

Op dit moment is er één dag van 9 tot 17 uur gelegenheid om kandidatenlijsten in te dienen bij het CSB, de 'dag van kandidaatstelling'. In het advies van de Kiesraad en de hoofdlijnennotitie van de minister wordt gekozen voor een periode van kandidaatstelling, om partijen de gelegenheid te geven om de vereiste gegevens gedurende langere tijd in te leveren, aan te vullen en te corrigeren. Het aanvullen en corrigeren gebeurt dan op basis van de controle en feedback door het CSB. Deze periode zou 11 dagen moeten duren. Tijdens deze periode, plus de 3 dagen daaraan voorafgaand, zouden ook ondersteuningsverklaringen kunnen worden verzameld. Het inleveren van kandidatenlijsten, inclusief ondersteuningsverklaringen, aanvullen en verzuimherstel, zou dus gedurende de hele periode van 11 dagen mogelijk moeten zijn.

Uit het overleg met partijen en gemeenten blijkt breed en sterk de voorkeur voor een andere aanpak, met een duidelijkere termijn en deadline voor inlevering van de lijsten en gelijkheid tussen zittende en 'nieuwe' partijen bij het inleveren van de lijsten.

Om hieraan tegemoet te komen, wordt een scheiding aangebracht tussen de periode voor het verzamelen van ondersteuningsverklaringen en de periode voor inlevering van de lijst. De periode voor ondersteuningsverklaringen is alleen relevant voor 'nieuwe' partijen.

Voor het verzamelen van ondersteuningsverklaringen wordt een periode van 11 dagen voldoende geacht. Dit is dag 61 t/m dag 51. Dit is korter dan de huidige 14 dagen, maar feitelijk wordt de mogelijkheid voor ondersteuningsverklaringen veel langer. Nu kunnen kiezers dit alleen via het gemeentehuis doen, waardoor twee weekends en de meeste avonden afvallen; in de nieuwe situatie kunnen kiezers digitaal zonder tijdsbeperkingen een ondersteuningsverklaring afleggen gedurende 10 dagen plus de dag van kandidaatstelling tot het moment van inlevering van de lijst.

Na afloop van de periode voor het afleggen van ondersteuningsverklaringen, leveren alle partijen op dezelfde dag hun lijsten in. Partijen en gemeenten hebben nadrukkelijk voorkeur voor 1 dag van kandidaatstelling, omdat dit de meeste duidelijkheid schept. De rest van de periode KS is voor beoordeling en herstel van verzuimen. Gezien de waarborgen in het e-KS zijn er veel minder verzuimen te verwachten. Niettemin kunnen verzuimen niet worden uitgesloten, bijvoorbeeld doordat gegevens van sommige kandidaten (bij uitzondering) zijn geüpload (zie paragraaf 6.3) in plaats van rechtstreeks verwerkt in het e-KS en doordat niet volledig kan worden uitgesloten dat partijen een nog niet volledige lijst inleveren. Ook los hiervan moet het CSB een aantal gegevens actief controleren (bijv. roepnaam).

Voor het inleveren van de kandidatenlijsten, controle en verzuimherstel wordt een periode van 5 dagen voldoende geacht. Dit is dag 51 t/m 47, waarbij dag 51 de 'dag van de kandidaatstelling' is. Zie verder paragraaf 5.4 en 5.5. Verkorting van de periode tot 5 dagen geeft meer duidelijkheid voor de partijen en zorgt ervoor dat de CSB's maar 5 in plaats van 11 dagen beschikbaar hoeven zijn voor de beoordeling van de lijsten. Uit de gesprekken met de

ketenpartners bleek dat dit sterk de voorkeur heeft vanuit zowel de partijen als de gemeenten.

Het is mogelijk de gekozen termijnen verder in te korten. Dit kan nader worden gezien bij de uitwerking van het systeem en bij de evaluaties van het proces. Een optie is om de termijnen zodanig in de wetgeving te verwoorden dat deze kunnen worden aangepast zonder dat hiervoor de wet zelf moet worden gewijzigd. Bijvoorbeeld door met betrekking tot de CSB-zitting als bedoeld in artikel I 4 van de Kieswet te bepalen dat die plaatsvindt in de periode tussen dag 49 en dag 40 voor de dag van stemming. De periode voor herstel van verzuimen moet hieraan dan ook worden aangepast.¹³

5.4. Beoordeling kandidatenlijsten; herstel verzuimen

Tijdens de periode van kandidaatstelling, direct na inlevering van de lijsten op de 'Dag van de kandidaatstelling', beoordeelt het CSB de lijsten. Het CSB kan ambtshalve correcties doen op basis van eerder geregistreerde gegevens in BRP en e-KS en informeert hierover de partij respectievelijk de lijstinstelveraar. Het CSB informeert de partij zo spoedig mogelijk en uiterlijk de tweede werkdag na inlevering over de geconstateerde verzuimen. Met 'zo spoedig mogelijk' wordt beoogd dat het CSB zo mogelijk dezelfde dag reageert, in vrijwel alle andere gevallen de eerstvolgende dag en uiterlijk de tweede werkdag na inlevering. De partij kan per omgaande de verzuimen herstellen, voor zover deze herstelbaar zijn. Het CSB beoordeelt de herstelde verzuimen vervolgens weer zo spoedig mogelijk en uiterlijk de tweede werkdag en informeert de partij, zodat deze zo nodig alsnog resterende verzuimen kan herstellen. Voor verzuimen die uiterlijk op woensdag worden hersteld garandeert dit tijdige terugkoppeling, namelijk uiterlijk vrijdag en meestal eerder, voor donderdag herstelde verzuimen geldt een inspanningsverplichting maar geen garantie voor terugkoppeling uiterlijk vrijdag. Op de 5^e en laatste dag van deze periode van kandidaatstelling kunnen partijen nog wel verzuimen herstellen, maar daarover vindt dan geen terugkoppeling meer plaats. Er moet een duidelijke grens zijn om de werkzaamheden als CSB goed te kunnen plannen. De periode van kandidaatstelling eindigt de 5^e dag om 17.00 uur. Daarna begint de fase van definitieve beoordeling ten behoeve van de in artikel I 4 bedoelde zitting waarin het CSB de kandidatenlijsten vaststelt.

De periode van kandidaatstelling vervangt de huidige zogenaamde onderzoekzitting als bedoeld in artikel I 1 van de Kieswet. In plaats van een zitting vindt gedurende de gehele periode beoordeling en herstel van verzuimen plaats.

5.5. Zitting CSB

Na afloop van de periode van kandidaatstelling, de 5^e dag om 17.00 uur, kan het CSB de lijsten beoordelen voor definitieve besluitvorming. Waarschijnlijk heeft het CSB daarvoor weinig onderzoekstijd meer nodig, gezien de actieve beoordeling tijdens de periode KS. Omdat de dag waarop de periode KS afloopt in het algemeen een vrijdag zal zijn en er voor het CSB in elk geval 1 werkdag beschikbaar moet zijn, krijgt het CSB gelegenheid tot onderzoek t/m dag 44

¹³ Vergelijk artikel S 2, eerste lid, van de Kieswet: Uiterlijk op de tiende dag na de kandidaatstelling beslist het centraal stembureau in een openbare zitting over de geldigheid van de lijsten (enz.).

(maandag) en wordt de zitting van het CSB (als bedoeld in artikel I 4) gepland op dag 43 (dinsdag).

Het CSB kan aanduidingen, logo's, kandidaten en lijsten schrappen en verwerkt dit in het e-KS.

Het e-KS produceert op basis van de ingevoerde gegevens een volledig proces-verbaal dat door het CSB tijdens de zitting kan worden vastgesteld en ondertekend. Het proces-verbaal (zonder handtekeningen) kan vanuit het e-KS worden gedownload, o.a. om te kunnen publiceren op een website. Het getekende proces-verbaal wordt geüpload in het e-KS. Tevens moeten de kandidatenlijst kunnen worden gedownload voor het drukproces van de stembiljetten.

Na afloop van de zitting van het CSB kunnen belanghebbenden gedurende 4 dagen beroep instellen, waarop de Afdeling rechtspraak RvS uiterlijk de 6^e dag na instellen van het beroep uitspraak doet. Na deze periode van maximaal 10 dagen (dag 33, vrijdag) kunnen de gemeenten en drukkers aan de slag om de stembiljetten te drukken. Dat is 3 dagen eerder dan in de huidige situatie. In geval van calamiteiten tijdens de periode KS kunnen deze dagen indien nodig worden gebruikt voor het verlengen van de periode KS respectievelijk uitstel van de CSB-zitting. Het CSB moet de betreffende termijnen aan kunnen passen in het e-KS.

6. Authenticatie en identificatie

6.1 Inlogmogelijkheden

6.1.1 Inlogmogelijkheden politieke groeperingen, kandidaten en kiezers

Binnen een politieke groepering kunnen gebruikers van het e-KS worden onderverdeeld in twee categorieën: 1) personen die zich op persoonlijke titel moeten kunnen identificeren in het e-KS om mee te kunnen doen aan het verkiezingsproces en 2) personen die namens de partij e-KS moeten kunnen gebruiken. In de volgende paragrafen wordt voor deze twee categorieën uitgewerkt welke inlogmogelijkheden er zijn en waar rekening mee gehouden moet worden.

6.1.1.1 Personen die zich op persoonlijke titel moeten kunnen identificeren

Binnen deze categorie vallen kandidaten, lijstleveraars en kiezers die een ondersteuningsverklaring willen afleggen. Deze personen zouden gebruik kunnen maken van een persoonlijk elektronisch identificatiemiddel. Om gebruik te maken van een persoonlijk elektronisch identificatie middel is het BSN van een persoon nodig. Om over BSN's te mogen beschikken, moeten de Kiesraad en andere CSB's hiervoor wettelijk bevoegd zijn. Politieke partijen moeten wettelijk bevoegd zijn het BSN van kandidaten te vragen. Daarna kan samen met de Rijksdienst voor Identiteitsgegevens (RvIG) het autorisatiebesluit worden aangepast. De publieke taken waarvoor een CSB het BSN nodig heeft en mag gebruiken zijn:

- Kandidaten: vaststellen van de identiteit tijdens het opstellen resp. inleveren¹⁴ van de kandidatenlijst

¹⁴ Bij het geven van de instemmingsverklaring worden woonplaats e.d. gecheckt via een BRP-raadpleging. Het CSB checkt vervolgens bij het inleveren van de lijst nogmaals deze gegevens via een BRP-raadpleging.

- Lijstinleveraar: vaststellen van de identiteit voor het inleveren van de kandidatenlijst
- Kiezers: vaststellen van de identiteit tijdens het afleggen van een ondersteuningsverklaring

Het persoonlijk elektronisch identificatiemiddel zou tevens gebruikt worden als inlog van het e-KS. Deze personen hebben dus geen aparte inlog voor het systeem maar loggen daar in met het persoonlijk elektronisch identificatiemiddel.

DigiD is één van de mogelijke opties als persoonlijk elektronisch identificatiemiddel. De Kiesraad vindt het belangrijk om de wetgeving techniek-onafhankelijk op te schrijven zodat nieuwe technologieën (bijvoorbeeld ID-wallets) zonder wetswijziging geïmplementeerd kunnen worden. De belangrijkste eisen aan een persoonlijk elektronisch identificatiemiddel zijn veiligheid en toegankelijkheid.

In de hoofdlijnennotitie is opgeschreven dat er bij een elektronisch identificatiemiddel gestreefd wordt naar betrouwbaarheidsniveau ‘substantieel’, maar wanneer het betrouwbaarheidsniveau van het e-KS wordt getoetst aan de ‘Regelhulp betrouwbaarheidsniveaus’¹⁵, volstaat het eIDAS betrouwbaarheidsniveau ‘laag’. Daarnaast heeft Logius aangegeven¹⁶ dat, bij gebruik van DigiD als persoonlijk elektronisch identificatiemiddel, maar de helft van de Nederlanders het betrouwbaarheidsniveau “substantieel” behalen. Voor het behalen van dit niveau is de DigiD app en een Nederlands identiteitsbewijs nodig, deze twee moeten gekoppeld zijn door middel van een ID-check. De Kiesraad streeft naar een betrouwbaar én toegankelijk proces en kiest daarom voor het betrouwbaarheidsniveau ‘midden’ van DigiD; in de categorisering van eIDAS is dit niveau ‘laag’. Dit niveau behaalt iedereen met een BSN. Bij het gebruik van DigiD op het niveau ‘midden’ dient men in te loggen met de DigiD app of met gebruikersnaam en wachtwoord, in combinatie met een SMS-code. Door de 2-factor authenticatie vindt de Kiesraad dit voldoende veilig. Deze keuze wordt dus ook ondersteund door de Regelhulp betrouwbaarheidsniveaus. DigiD zou ook gebruikt kunnen worden door inwoners van Caribisch Nederland; het streven is dat zij vanaf 2025 een BSN krijgen, waarmee zij DigiD kunnen aanvragen.

Andere elektronische identificatiemiddelen waar de Kiesraad onderzoek naar heeft gedaan, worden niet breed gedragen in de samenleving, zijn niet veilig genoeg of zijn nog niet voldoende ontwikkeld. DigiD is voor nu de meest uitvoerbare optie. Er zou dan het betrouwbaarheidsniveau “midden” moeten worden gebruikt en de CSB’s en de politieke groeperingen moeten geautoriseerd zijn om de benodigde BSN’s te mogen opvragen en gebruiken.

6.1.1.2 Personen die namens de partij gebruik maken van e-KS

Binnen deze categorie vallen de beheerder (zoals beschreven in 4.1), de gemachtigden en leden van het partijbestuur. Aan deze personen mogen CSB’s niet vragen om met een

¹⁵ “Regelhulp betrouwbaarheidsniveaus” is een regelhulp gebaseerd op de Wet Digitale Overheid om het benodigde betrouwbaarheidsniveau van een applicatie te bepalen:
<https://regelhulpenvoorbedrijven.nl/betrouwbaarheidsniveaus/>

¹⁶ Bij navraag bij Logius op 22-10-2024.

persoonlijk elektronisch identificatiemiddel in te loggen. Er moet hiervoor een alternatief worden gevonden, waarbij het belangrijkste punt is dat het CSB weet dat de personen die inloggen namens die partij ook echt bij die partij horen: authenticatie. Er zijn verschillende opties onderzocht voor deze inlogmogelijkheden. Deze worden hieronder beschreven en op een later moment in het proces kan de keuze hiertussen of voor een ander alternatief gemaakt worden.

De eerste optie is e-herkenning. E-herkenning is een veilige optie. E-herkenning is een elektronisch identificatiemiddel voor organisaties. Om dit te gebruiken hebben organisaties een KvK-nummer nodig; politieke partijen hebben deze. Partijen gebruiken nu echter geen e-herkenning en zouden dat voor de verkiezingen moeten aanschaffen. Het aanschaffen, inrichten en onderhouden van e-herkenning kost tijd, waarmee de politieke partij rekening zou moeten houden. Ook is e-herkenning geen gratis optie: de kosten zijn op dit moment rond de 50 euro per gebruiker per jaar. Mocht er gekozen worden voor e-herkenning dan moet worden gezien wie deze kosten op zich neemt. Dit kan een obstakel zijn voor groeperingen om mee te doen aan een verkiezing en dit is niet wenselijk. Daarnaast blijkt uit navraag van de Kiesraad¹⁷ dat politieke partijen op dit moment niet bekend zijn met e-herkenning. Ook speelt nog mee dat partijen die meedoen met een blanco lijst geen KvK-nummer hebben en dus geen e-herkenning kunnen aanvragen. Een voordeel van e-herkenning is dat het accountbeheer en authenticatie van de accounts niet door de Kiesraad of andere CSB's hoeft te worden gedaan. Ook kunnen er binnen e-herkenning machtigingen worden gegeven en hoeft dat niet in het e-KS te worden gedaan. Ondanks de voordelen, lijkt e-herkenning om eerder genoemde redenen niet wenselijk.

De Kiesraad kan er ook voor kiezen om het accountbeheer door de CSB's zelf te laten doen. In dit geval verstrekt het CSB accountgegevens aan de politieke groeperingen die willen meedoen aan de verkiezingen. Belangrijk is dat de accounts worden verstrekt aan de juiste personen en dat dit op een veilige manier gebeurt, bijvoorbeeld per post in plaats van per e-mail. Een gevolg van deze optie is dat de partij eerst contact moet zoeken met het CSB om een account te krijgen. Een nadeel is dat deze optie de uitvoeringslasten van de CSB's vergroot. Om de uitvoeringslasten te verlagen zou het CSB per partij één account op persoonlijke titel kunnen verstrekken, waarmee er ook andere accounts kunnen worden aangemaakt. Wel moet er extra rekening worden gehouden met authenticatie van deze accounts. Voordelen van deze optie zijn dat de politieke groepering geen extra kosten hoeft te maken en er geen extra doorlooptijden bijkomen, ook is het een technisch makkelijke optie. Kiezen voor deze optie betekent nog nader te bepalen maatregelen voor informatiebeveiliging.

In alle gevallen is het van belang dat de gebruikersaccounts op persoonlijke titel vertrekt worden; zo kan altijd worden achterhaald wie wijzigingen heeft gedaan. Dit verhoogt de veiligheid van het e-KS.

Van de opties e-herkenning en CSB-authenticatie lijkt vooralsnog de laatste optie beter uitvoerbaar.

¹⁷ Zie bijlage 2: Verslag raadpleegsessies met ketenpartners

6.1.2 Inlogmogelijkheden centrale stembureaus

Vanuit CSB's moeten personen kunnen inloggen om ingeleverde stukken te controleren. Ook hier is het belangrijkste punt authenticatie van de personen die inloggen namens een CSB. Dit zijn in het algemeen ambtenaren van een gemeente of waterschap; de leden van het CSB hoeven in principe niet zelf in te loggen. Er zijn enkele opties onderzocht, de keuze wordt later gemaakt.

Net als bij personen die namens een partij moeten inloggen is het gebruikmaken van persoonlijke elektronische identificatiemiddelen niet mogelijk omdat zij niet op persoonlijke titel inloggen maar namens de organisatie.

E-herkenning is ook hier een mogelijke optie. In de sessies met CSB's¹⁸ is getoetst of e-herkenning een goede optie zou zijn als inlogmethode voor ambtenaren van de gemeente en waterschappen. Hierop werd wisselend gereageerd. E-herkenning wordt in het algemeen niet door waterschappen en gemeenten voor verkiezingen gebruikt. Ook wordt het regelen van een account voor een collega als lastig en als een lang proces ervaren. Daarnaast is een CSB een afzonderlijk bestuursorgaan dat geen eigen KvK-nummer heeft. Daardoor wordt de uitvoering mogelijk ingewikkeld. Wel kan er worden nagedacht over een constructie waarbij iemand van de gemeente of het waterschap namens het CSB inlogt met e-herkenning en accounts aanmaakt voor de personen binnen e-KS, maar dit is niet ideaal.

Een andere optie is dat het accountbeheer door de Kiesraad wordt gedaan; dit doet de Kiesraad al voor andere applicaties (TopDesk en Uitwisselplatformen). De Kiesraad zal bij het verstrekken van accounts wel maatregelen moeten nemen voor de veiligheid van de overdracht van gebruikersgegevens. In het verlengde hiervan is het voor de ambtenaren wenselijk dat er één inlog komt voor de verschillende systemen van de Kiesraad.

Het is vanzelfsprekend dat CSB's in het e-KS alleen de gegevens kunnen zien die relevant zijn voor hun eigen rol, dus de gegevens van politieke partijen die deelnemen aan de verkiezing waarvoor het betreffende CSB is ingesteld. Ook zal er in het e-KS gewerkt worden met verschillende gebruikersrollen en een vier-ogenprincipe om de veiligheid en kwaliteit te waarborgen.

6.1.3 Conclusie

Er zijn verschillende mogelijkheden voor het identificeren van personen en het toegang geven aan groeperingen, en CSB's. Toegankelijkheid, authenticatie en veiligheid zijn punten waar aandacht aan wordt besteed bij het zoeken van een geschikt identificatiemiddel. De Kiesraad zal verschillende opties in het vervolg verder onderzoeken. Er lijken voldoende uitvoerbare opties te zijn voor het identificeren en authentifieren van personen die moeten inloggen in het e-KS.

¹⁸ Zie bijlage 2: Verslag raadpleegsessies met ketenpartners

6.2. Basisregistratie Personen (BRP)

Het e-KS ondersteunt het CSB tijdens de kandidaatstellingprocedure door de gegevens van de kandidaten, kiezers en lijstleveraars te controleren. Het e-KS raadpleegt hiervoor de BRP, en heeft dus een koppeling nodig met de BRP. Er zijn in de tijd twee momenten waarop de BRP bevroegd wordt: (1) op het moment dat een kandidaat, ondersteuner van een lijst of lijstleveraar zichzelf identificeert, voorafgaand aan de dag van kandidaatstelling en (2) op de dag van kandidaatstelling wanneer het CSB de gegevens controleert.

Als in het nieuwe systeem voor één aansluiting voor het raadplegen van de BRP gekozen wordt, namelijk de aansluiting van de Kiesraad, kunnen kandidaten, ondersteuners en lijstleveraars hiervan gebruik maken voor elke verkiezing, dus voor het eerste moment van bevraging. Hiervoor moet het raadplegen van de BRP (door kandidaten, ondersteuners en lijstleveraars) en het beheer van e-KS een wettelijke taak worden voor de Kiesraad. Bij het tweede moment, op de dag van kandidaatstelling is het de vraag of het is toegestaan dat andere CSB's (bij niet-landelijke verkiezingen) ter controle binnen het systeem de BRP raadplegen op de aansluiting van de Kiesraad. Een bevraging moet namelijk herleidbaar zijn naar het betreffende CSB, vanwege de privacy rechten van burgers. In overleg met RvIG wordt onderzocht of dit binnen het systeem mogelijk is.

Ook een optie is om voor elk CSB een aparte aansluiting naar de BRP te ontwikkelen in het e-KS. Dit betekent dat als er gemeenteraadsverkiezingen zijn, er vanuit het e-KS 300+ BPR-koppelingen, evenveel als het aantal gemeenten, zouden moeten worden aangelegd. De vraag is of dit gewenst is. Alternatief is dat het CSB via eigen systemen de BRP bevroegt. Een andere optie is dat de raadpleging beperkt blijft tot het eerste moment en de raadpleging van het CSB vervalt.

Dit onderdeel van de uitvoeringstoets wordt momenteel verder onderzocht en is vooral afhankelijk van ontwikkelingen van Toekomst BRP ten aanzien van de mogelijkheden om via een API de BRP te bevragen. De Kiesraad zou graag zien dat het mogelijk is dat alle CSB's via één aansluiting vanuit e-KS de BRP kunnen bevragen, waarbij de bevraging wel herleidbaar is naar het desbetreffende CSB. Mogelijk zou dit ook kunnen leiden tot dataminimalisatie, via het e-KS worden dan echt alleen de benodigde gegevens uitgevroegd. De Kiesraad zal de bevindingen delen met BZK.

Wanneer kandidaten, ondersteuners en lijstleveraars de BRP bevragen door gebruik te maken van de aansluiting van de Kiesraad, krijgt de Kiesraad meer kosten aan het bevragen van de BRP dan nu. Volgens de tarieven van 2024¹⁹ van RvIG zou de Kiesraad van staffel A (max. 10.000 bevragingen, €970) naar staffel B (max. 100.000 bevragingen, €1.940) of staffel C (max. 500.000 bevragingen, €19.400), afhankelijk van het verkiezingsjaar, kunnen gaan. Met name bij gemeenteraadsverkiezingen zijn er veel bevragingen nodig. Bijkomend risico is dat deze kosten per jaar kunnen variëren en fors kunnen worden verhoogd bij herziening van de financiering. De kosten worden al verdubbeld in 2025.

¹⁹ <https://www.rvig.nl/tarieven-en-abonnementstructuur-brp> volgens de tarieven van 2024

Daarnaast is onderzocht of de BRP bevestigd kan worden voor personen in Caribisch Nederland; dit is mogelijk. Van de bewoners van CN die in de Persoonsinformatievoorziening Nederlandse Antillen en Aruba (PIVA) zijn opgenomen, wordt, in 2025, een verkorte persoonslijst in de Registratie van Niet-ingezetenen (RNI) aangelegd. De RNI is een onderdeel van de BRP.

Bij de vernieuwde wetgeving moet dus rekening gehouden worden met een nieuwe wettelijke taak van de Kiesraad als beheerder van het e-KS en een nieuw autorisatiebesluit. Ook moet rekening gehouden worden met de extra kosten die de BRP-koppeling en bevestigingen met zich meebrengen.

6.3. Akkoord via uploaden fysieke documenten

Niet iedereen kan zich op elk moment identificeren via eID (sommige kiezers en kandidaten buiten Nederland en in Caribisch Nederland). In zo'n geval moet het e-KS gelegenheid bieden om fysieke documenten te uploaden, die vervolgens door het CSB worden gecontroleerd.

In het e-KS wordt dit als volgt georganiseerd ten behoeve van kandidaten. Als een kandidaat zich niet via het vereiste eID kan identificeren, kan de partij toestemming vragen aan het CSB voor het uploaden van fysieke documenten. Het CSB maakt de optie uploaden voor de betreffende kandidaat actief in het e-KS. Als alle vereiste documenten zijn geüpload, constateert het e-KS dat de gegevens compleet zijn, zodat er geen beletsel is voor het indienen van de lijst. Deze gegevens moeten dan nog wel actief door het CSB worden gecontroleerd.

Voor de ondersteuningsverklaring door een kiezer is er het alternatief via het gemeentehuis (zie paragraaf 5.3.2).

7. Risico's en beveiliging

Bij het gebruik van een digitaal systeem zijn er verschillende dreigingen en risico's, waardoor het digitale platform niet meer veilig gebruikt kan worden. Er is globaal gekeken naar welke dreigingen en risico's er kunnen ontstaan en hoe de Kiesraad deze kan voorkomen en/of de impact kan beperken. Verder zal de Kiesraad een risico analyse uitvoeren, voorafgaand aan het ontwikkelen van het e-KS.

Oplossingsrichtingen verhelpen en voorkomen van risico's:

- Toegangsbeheer: gebruikmaken van sterke authenticatie methodiek met minimaal phishing resistente multi factor authenticatie en rol gebaseerde toegang.
- Beveiligde logging en monitoring: bijvoorbeeld monitoren op afwijkend gedrag, onmogelijke reisbewegingen en afwijkend netwerk verkeer.
- Back-up en herstel: regelmatig back-ups maken van relevante data, die ook bruikbaar zijn om in geval van calamiteiten per lijst de stand van zaken van ingevoerde gegevens en afgelegde verklaringen c.a. te kunnen beoordelen. Deze back-ups dienen offline en offsite beschikbaar te zijn.

- Compliance en Certificeringen: de leverancier en gebouwde software moet voldoen aan bepaalde beveiligingseisen. Daarnaast moet de software voldoen aan alle geldende wet- en regelgeving en hierop moet zijn gecontroleerd.
- Beveiligstesten: regelmatig uitvoeren van pentesten.
- Encryptie: encryptie toepassen daar waar nodig. Zowel in transit als at rest. Rekening houdend met, waar relevant en mogelijk, quantum veilige methoden.
- Integraties: de integraties met andere systemen (voor authenticatie en identificatie) zijn beveiligd.
- Beschikbaarheid en Uptime: de leverancier treft adequate maatregelen tegen DDoS aanvallen. Er wordt gewerkt met extra servers om capaciteit te verdelen. De hosting vindt plaats in Nederland.
- Data Governance en Privacy: er zijn processen aanwezig die ervoor zorgen dat data nauwkeurig, betrouwbaar en integer wordt opgeslagen.
- Incident Management: beveiligingsproblemen en incidenten worden zo snel mogelijk opgelost.

Ook zijn reservedagen gepland in de periode van de kandidaatstelling. Mocht het systeem een korte periode niet bruikbaar zijn, dan krijgen de gebruikers meer tijd om de gegevens in te leveren en te controleren. (Zie bijlage Procesbeschrijving, tabel Planning.)

Daarnaast moet er worden nagedacht over scenario's dat het systeem toch langere tijd uitvalt en de politieke groeperingen, kiezers en CSB's het systeem niet kunnen gebruiken. In dit uiterste geval is terugval mogelijk op het papieren proces zoals dat momenteel is ingericht.

In het geval van zeer langdurige uitval waarbij terugval op papier noodzakelijk is, is de nodige flexibiliteit vereist met betrekking tot de wijze waarop documenten moeten worden ingeleverd: kandidatenlijsten, instemmingsverklaringen c.a. van kandidaten en ondersteuningsverklaringen. Een optie is om de bevoegdheid voor de Kiesraad te regelen om, met goedkeuring van de minister van BZK, tijdelijke regels te stellen om te voorzien in onvoorziene situaties.

8. Analyse van probleemszenario's, verdeling van bevoegdheden en impactanalyse

Hieronder volgen nadere analyses en overzichten van probleemszenario's, de verdeling van bevoegdheden en verantwoordelijkheden en de impact op de betrokken actoren.

8.1. Analyse van probleemszenario's

Normale situatie

CSB's, politieke partijen en kandidaten maken verplicht gebruik van het e-KS. Dit geldt ook voor kiezers voor het afleggen van ondersteuningsverklaringen, met dien verstande dat zij dit

ook kunnen doen via de gemeentebalie als zij niet beschikken over een eID of niet digitaal vaardig zijn.

Gedeeltelijke uitzonderingen op digitale vereisten

Als een kandidaat zich niet kan identificeren via het vereiste eID, kan de partij toestemming vragen aan het CSB voor het uploaden van fysieke documenten (kopie ID, verklaringen). Het CSB maakt de optie uploaden voor de betreffende kandidaat actief in het e-KS. Daarnaast, als een politieke partij niet digitaal vaardig is, kan het CSB de partij helpen door het samen in te vullen. In de huidige situatie speelt het CSB hier ook een rol in, dan moet de data worden ingevuld in OSV2020 op de dag van kandidaatstelling.

e-KS, website eID of BRP tijdelijk niet beschikbaar

- Kortdurende storing. De storing wordt zo spoedig mogelijk (binnen enkele uren tot een dag) verholpen. In deze situatie is geen actie vereist.
- Langdurende storing, voorafgaand aan de periode van ondersteuning en/of kandidaatstelling. Een dergelijke storing is niet van invloed op het proces en mag desnoods enkele dagen duren, tenzij deze kort voor aanvang van de periode plaatsvindt; in het laatste geval wordt gehandeld overeenkomstig de hierna volgende opties.
- Langdurende storing, langer dan 1 dag, tijdens de periode van ondersteuning. Indien dit zich aan het begin van de periode voordoet, dan is uitval tot een maximum van 3 dagen acceptabel. In deze situatie is geen actie vereist. Indien dit aan het eind van de periode gebeurt, dan wordt de termijn voor het inleveren van ondersteuningsverklaringen en zo nodig ook de termijn voor het inleveren van de kandidatenlijsten door de Kiesraad verlengd met de duur van de storing, tot een maximum van 3 dagen. (De Kiesraad kan ook bepalen dat de termijn voor ondersteuning doorloopt tijdens de periode van kandidaatstelling.)
- Langdurende storing, langer dan enkele uren, tijdens de dag van kandidaatstelling. De dag wordt verlengd voor de duur van de storing.
- Langdurende storing, langer dan enkele uren, tijdens de rest van de periode van kandidaatstelling. De periode wordt verlengd voor de duur van de storing, met een maximum van 3 dagen en rekening houdend met voldoende werkdagen.
- Langdurende storing / calamiteit, langer dan 3 dagen, tijdens de periode van ondersteuning en/of de periode van kandidaatstelling. Beoordeling door de Kiesraad, in overleg met BZK, of – afhankelijk van het moment in de procedure en de vooruitzichten van herstel – verlenging van de periode realistisch is of dat het noodscenario van terugval op papier noodzakelijk is. Indien noodscenario van terugval op papier:
 - Kiesraad stelt indien mogelijk alle modellen beschikbaar via de website.
 - Kiesraad en gemeenten stellen desgevraagd papieren modellen beschikbaar.
 - Partijen leveren beschikbare kopieën van back-ups in en vullen ontbrekende informatie op papier aan, in overleg met CSB. CSB kan zo nodig zelf toegang krijgen tot back-ups.
 - Aanvullende fysieke documenten worden fysiek ingeleverd bij het CSB.
 - Voor fysiek ingeleverde ondersteuningsverklaringen is gelegenheid tot herstel van verzuimen van afgewezen verklaringen.

- De Kiesraad stelt (met goedkeuring van minister van BZK) zo nodig tijdelijke regels vast om te voorzien in onduidelijkheden, aangepaste termijnen e.d.
- Gemeenten stellen balies open voor fysieke ondersteuningsverklaringen, met reële en voldoende openingstijden.

Overige storingen

- Storing waarbij ingevulde gegevens verloren gaan. Er wordt door het systeem regelmatig een back-up gemaakt van de al ingevoerde data. Deze kan door de Kiesraad worden teruggezet. Daarnaast zijn reeds doorlopen acties in het proces als pdf beschikbaar.
- Storing waardoor een partij of het CSB niet verder kan. De Kiesraad heeft de rol van functioneel beheerder en kan met toestemming van een partij of het CSB, de partij of het CSB verder door het proces helpen.
- Storing waarbij ingevulde gegevens gemanipuleerd zijn (door statelijke of niet-statale actoren). De partij krijgt aan het einde van de periode van kandidaatstelling een bevestiging van de lijst waarmee de partij mee gaat doen. De partij kan dan controleren of alles nog in orde is en dient bij inconsistenties contact op te nemen met het CSB. De lijsten zijn na de formele inlevering publiek beschikbaar zodat ook kandidaten en kiezers de lijst kunnen controleren.

8.2. Verdeling van bevoegdheden en verantwoordelijkheden

Minister BZK

- Aanpassen wet- en regelgeving. Inclusief autorisatiebesluit verwerking BSN door CSB's. En zo nodig regelen dat partijen BSN aan kandidaten mogen vragen voor het opstellen van de lijst.
- Goedkeuren tijdelijke regels van de Kiesraad voor onvoorziene situaties (vergelijk nieuw artikel A 11 lid 4 wetsvoorstel kwaliteitsbevordering)²⁰

Kiesraad

- Ontwikkeling en beheer e-KS (incl. beheer van de back-up voor alle verkiezingen)
- Invoeren van functionele gegevens in e-KS (kiezkringen, data en termijnen, zittende partijen en aantallen zetels)
- Besluiten over verlengen van termijnen
- Besluiten over noodscenario terugval op papier (in overleg met minister BZK)
- Tijdelijke regels stellen voor onvoorziene situaties, i.c. noodscenario terugval op papier
- Functioneel beheer van e-KS bij alle verkiezingen
- Autorisatie / accountbeheer van alle CSB's
- BRP-koppeling, deze loopt via de Kiesraad
- Uitvoeren risico-analyse voorafgaand aan ontwikkeling e-KS

CSB (Kiesraad, provincies, gemeenten, openbare lichamen en waterschappen)

- Invoeren van functionele gegevens in e-KS (zittende partijen en aantallen zetels)
- Verwerken van BSN (van kandidaten, lijstleveraar en lijstondersteuners)

²⁰ Kamerstukken II, 2023-2024, 36 552, nr. 2, Wet kwaliteitsbevordering uitvoering verkiezingsproces.

- Autorisatie / accountbeheer van partijen voor gebruik e-KS
- Beoordeling (wijzigings)verzoeken registratie aanduidingen en logo's
- Bijhouden en publiceren registraties
- Hulp aan partijen bij gebruik e-KS en waar nodig specifieke opties activeren (zie par. 6.3)
- Digitaal ter inzage leggen van ingeleverde kandidatenlijsten en digitaal inzage geven in ondersteuningsverklaringen
- Beoordelen lijsten en verklaringen; informeren over verzuimen en doorvoeren ambtshalve correcties
- Vaststellen en nummering lijsten tijdens zitting CSB
- Faciliteren van noodscenario terugval op papier

Gemeente

- Faciliteren van ondersteuningsverklaringen via gemeentebalie
- Autorisatie regelen voor het CSB voor binnengemeentelijke raadplegingen in de BRP

Politieke partijen

- Aanwijzen 'beheerder(s)' namens partij
- Opvragen BSN kandidaten
- Opstellen en inleveren lijst via e-KS
- Aanwijzen gemachtigden en lijstinleveraar.
- Laten identificeren van gemachtigde, lijstinleveraar, kandidaten (met eID)
- Kandidaten informeren over indienen instemmingsverklaringen en eventuele overige verklaringen
- Verzamelen ondersteuningsverklaringen en inleveren bij de lijst
- Herstel van verzuimen

8.3. Impactanalyse

Wanneer het e-KS geïmplementeerd wordt heeft dat impact op Kiesraad, gemeenten, waterschappen, gemeenteambtenaren en politieke partijen. Hieronder is de impact voor de verschillende groepen op een rij gezet.

8.3.1. Impact centraal stembureaus (Kiesraad, gemeenten, CN-eilanden en waterschappen)

+	-
e-KS begeleidt CSB's in het proces van de kandidaatstelling	Hogere BRP kosten voor de Kiesraad
<p>Minder capaciteit nodig</p> <ul style="list-style-type: none"> • e-KS neemt controles over, veel minder manuren en mensen nodig bij het controleren van de stukken • Geen periode van voorinlevering meer waarin alle documenten vooraf al gecontroleerd worden (zeer arbeidsintensief) • Geen afsprakenbeheer, beschikbaarheid en ruimten meer nodig voor de periode van voorinlevering en de dag van KS (ontvangst- en controleteams) • e-KS begeleidt partijen in het opstellen van de kandidatenlijst (minder tijd kwijt met het ondersteunen van partijen) • BRP-check door e-KS, geen handmatige handelingen meer • Geen fysiek proces voor termijn van inzage tussen de huidige zitting I 1 en I 4 van het CSB meer nodig (minder mensen en ruimten) 	Extra ondersteuning geven aan partijen zonder DigiD of die minder digitaal vaardig zijn
<p>Minder fouten</p> <ul style="list-style-type: none"> • Eén systeem in plaats van een digitaal én papieren proces (overzichtelijker) • Systeem haalt fouten eruit • Geen overschrijffouten of andere menselijke fouten tijdens de controle • Stukken kunnen niet kwijtraken/beschadigen 	Langere tijd bezig met controle (5 dagen i.p.v. 1 dag), totaal wel minder capaciteit nodig
<p>Geen fysieke stukken</p> <ul style="list-style-type: none"> • Geen opslag (met bijbehorende beveiliging) meer nodig • Geen verzuimbrieven • Geen koerier meer nodig voor de verzuimbrieven 	Meer werk bij toegang verlenen systeem als gekozen wordt voor account beheer door CSB

<ul style="list-style-type: none"> • Geen vernietiging van fysieke documenten • Duurzamer 	
Makkelijker contact met de politieke partij; feedback gaat via het systeem	Ondersteuners van het CSB moet ook digitaal vaardig zijn

8.3.2. Impact gemeenteambtenaren (voor afleggen ondersteuningsverklaring)

+	-
<p>Ambtenaren minder belast doordat ondersteuning digitaal worden afgelegd</p> <ul style="list-style-type: none"> • verklaring wordt alleen bij uitzondering nog ten overstaan van een ambtenaar afgelegd • Individuele hulp alleen op afspraak • Minder instructie en ondersteuning nodig voor de frontoffice • Minder mensen aan de balie nodig die het proces kennen 	<p>Gebruik en toegang van systeem bewerklijker dan de papieren controle</p>

8.3.3. Impact politieke partijen

+	-
<p>Veel meer inzicht in het proces</p> <ul style="list-style-type: none"> • Registraties ook in e-KS, zelf kunnen inzien, geen black box meer • Duidelijk wie als gemachtigden van de partij geregistreerd staan • Partij is volledig op de hoogte van de status van het dossier • Partij kan al in een heel vroeg stadium zien dat het dossier compleet is • e-KS begeleidt de partij door het proces heen (alle stappen worden doorlopen) <p>Eén systeem in plaats van een digitaal én een papieren proces (overzichtelijker)</p>	<p>BSN ophalen van alle kandidaten blijft nodig voor DigiD check</p>
<p>Fouten worden er door het systeem al uitgehaald, minder verzuimen.</p>	<p>Alles via de portal, kan lastig zijn voor partijen die digitaal minder vaardig zijn (al krijgen ze hulp van CSB).</p>
<p>Geen fysieke stukken</p> <ul style="list-style-type: none"> • Duurzamer 	<p>Risico van storingen waardoor het systeem (tijdelijk) niet beschikbaar is.</p>

Niet meer afhankelijk van openingstijden gemeentehuis voor ondersteuningsverklaring. Dit is ook voor de kiezer een belangrijke verbetering.	
Huidige digitale proces met OSV2020 (downloaden en variabele gegevens invoeren) vraagt vooraf meer inspanning dan gebruik e-KS	
Tijd <ul style="list-style-type: none"> • Geen fysieke inlevering meer bij voorinlevering en dag van kandidaatstelling (transport) • Printen niet meer nodig • Proces van instemming verloopt digitaal i.p.v. fysiek. Verzamelen documenten kost veel minder inspanning 	
Software is online beschikbaar. De software staat dus niet meer gedownload op één computer, waardoor er maar één iemand bij kan. Het proces is hierdoor ook minder kwetsbaar.	
Verzuimen herstellen makkelijker <ul style="list-style-type: none"> • Gemakkelijke communicatie via het systeem • Men hoeft niet meer fysiek naar het CSB om de documenten in te zien • Meer tijd om verzuimen te herstellen • Mogelijk om meerdere keren verzuimen te herstellen 	

Bovenstaande tabellen leiden tot de volgende conclusie:

- Voor centraal stembureaus neemt de totale hoeveelheid werk fors af, maar de hoeveelheid specialistisch werk neemt iets toe.
- Voor het afleggen van ondersteuningsverklaringen zijn minder ambtenaren nodig en gedurende kortere tijd.
- Voor de kiezer wordt het afleggen van een ondersteuningsverklaring veel gemakkelijker.
- Voor partijen wordt het hele proces veel beter inzichtelijk en veel minder intensief.

In het algemeen is de positieve impact op de ketenpartners vele malen groter dan de negatieve impact. Hierdoor heeft de Kiesraad vertrouwen dat e-KS de uitvoeringslasten voor alle groepen zal verminderen.

9. Kosten

Voor de gemeenten en politieke partijen voorzien wij geen toename van kosten, eerder een afname. Zie de impactanalyse in de voorgaande paragraaf. In de loop van de ontwikkeling van het e-KS zullen wij dit waar nodig verder analyseren in overleg met gemeenten en partijen.

Voor de Kiesraad is sprake van in elk geval de volgende kosten:

- Kosten BRP-raadplegingen: 4.000 tot 40.000 euro, zie paragraaf 6.2.
- Ontwikkeling en doorontwikkeling van e-KS. Uitgangspunt is op dit moment dat de ontwikkeling onder verantwoordelijkheid van de Kiesraad wordt gedaan en het beheer door de Kiesraad zelf. Dit zal worden bekostigd uit de middelen die bij de Voorjaarsnota 2025 structureel aan de Kiesraad worden toegekend vanaf 2026.

Ook voor de Kiesraad is sprake van besparing, met name op arbeidskosten tijdens de periode van kandidaatstelling al worden hier nu ook veel vrijwilligers voor ingezet.

10. Planning

Deze paragraaf bevat een planning op hoofdlijnen.

Uitvoerbaarheidstoets gereed: december 2024.

Wetgevingsproces: Voorbereiding wetgeving: 2025 eerste kwartaal; internetconsultatie 2025 tweede kwartaal; indienen wetsvoorstel 2025 vierde kwartaal; parlementaire behandeling 2026; wetgeving gereed uiterlijk 31-12-2026.

Inwerkingtreding nader te bepalen: in de loop van 2027. Het is wenselijk om de nieuwe procedure voor het eerst toe te passen op een verkiezing waarbij de Kiesraad zelf CSB is, dus niet de dubbele verkiezing PS/WS in 2027, maar de Eerste Kamerverkiezing in mei 2027.

Aanbesteding e-KS: 2025 tweede kwartaal

Begin met ontwikkeling e-KS: 2025 tweede helft, afronding 2026 (N.B. voor de inrichting van het e-KS moet de wetgeving vrijwel definitief zijn.)

- In de tweede helft van 2025 wordt er gestart met de bouw van het centrale systeem e-KS, als vervanging van de huidige OSV2020, deze zal in eerste instantie de huidige wetgeving volgen. (Fase 1)
- Zodra de wetgeving vrijwel definitief is zullen de wijzigingen die nodig zijn voor de nieuwe wetgeving en beschreven zijn in deze uitvoeringstoets in het dan al bestaande e-KS worden ingebouwd. (Fase 2)

11. Conclusie

Deze uitvoerbaarheidstoets laat zien dat digitalisering van de kandidaatstellingsprocedure goed mogelijk is en dat met het hierin beschreven elektronisch Kandidaatstellingsysteem invulling wordt gegeven aan de gewenste vereenvoudiging en versterking van de procedure. De Kiesraad vindt deze digitalisering dan ook realistisch en gewenst en verwacht, in afstemming met het ministerie van BZK, het e-KS zo spoedig mogelijk te kunnen ontwikkelen. Het is ook duidelijk dat voor het realiseren van de digitalisering, cq. het ontwerp en de ontwikkeling van een elektronisch Kandidaatstellingsysteem nog diverse keuzes moeten worden gemaakt en uitgewerkt, zowel in techniek als in wetgeving. Deze uitvoerbaarheidstoets is een momentopname. Voortschrijdende inzichten en technische ontwikkelingen moeten in de uitwerking van het proces kunnen worden verwerkt. Daarbij hangen techniek en wetgeving met elkaar samen en deze moeten daarom in afstemming met elkaar worden ontwikkeld. Waarbij de techniek zo wetgevingsonafhankelijk mogelijk en de wetgeving zo techniekonafhankelijk mogelijk dient te zijn. Daarbij kunnen ook de ervaringen en leereffecten van de Wet programmatuur verkiezingsuitslagen worden betrokken.

Bijlagen

1. Procesbeschrijving elektronisch Kandidaatstellingsysteem (inclusief grafische procesweergave, termijnen en te controleren gegevens kandidatenlijsten)
2. Verslag raadpleegsessies met ketenpartners